

शब्दरूपाणि

अभ्यासः

1. उदाहरणानुसारं रिक्तस्थानानि पूरयत—(उदाहरणानुसार रिक्त स्थान भरिए।—)

(क) वृक्ष-शब्द-प्रयोगः (ब०व०)

1. प्रथमा उद्याने वृक्षाः सन्ति।
2. द्वितीया अहम् वृक्षान् पश्यामि।
3. तृतीया उद्यानं शोभते।
4. चतुर्थी मालाकारः खाद्यम् आनयति।
5. पञ्चमी पत्राणि पतन्ति।
6. षष्ठी पत्राणि हरितानि।
7. सप्तमी खगाः नीडान् रचयन्ति।

(ख) लता-शब्द-प्रयोगः (ब०व०)

1. उद्याने लताः सन्ति।
2. अहम् सिञ्चामि।
3. वाटिका रमणीया।
4. सः जलं यच्छति।
5. पुष्पाणि पतन्ति।
6. पुष्पाणि श्वेतानि।
7. सुन्दराणि पुष्पाणि विकसन्ति।

उत्तरम्—

1. (क) 1. ×

2. ×

3. वृक्षैः

4. वृक्षेभ्यः

5. वृक्षेभ्यः

6. वृक्षाणाम्

7. वृक्षेषु

(ख) 1. ×

2. लताः

3. लताभिः

4. लताभ्यः

5. लताभ्यः

6. लतानाम्

7. लतासु

2. तालिकां पूरयत—(तालिका पूरी कीजिए—)

(क)	मूलशब्दः	विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
1.	कवि	प्रथमा	कविः		
2.	मुनि	द्वितीया		मुनी	
3.	ऋषि	तृतीया		ऋषिभ्याम्	
4.	गिरि	चतुर्थी	गिरये		
5.	शशि	पञ्चमी	शशेः		
6.	ध्वनि	षष्ठी		ध्वन्योः	
7.	राशि	सप्तमी	राशौ		
8.	रवि	सम्बोधन	हे रवे !		
(ख)	मूलशब्दः	विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
1.	साधु	प्रथमा	साधुः		
2.	गुरु	द्वितीया		गुरू	
3.	शिशु	तृतीया	शिशुना		
4.	भानु	चतुर्थी		भानुभ्याम्	
5.	तरु	पञ्चमी			
6.	प्रभु	षष्ठी	प्रभोः		
7.	शिशु	सप्तमी	शिशौ		

8. साधु सम्बोधन हे

उत्तरम्—

(क) 1.	कवी	कवयः
2. मुनिम्	x	मुनीन्
3. ऋषिणा	x	ऋषिभिः
4. x	गिरिभ्याम्	गिरिभ्यः
5. x	शशिभ्याम्	शशिभ्यः
6. ध्वनेः	x	ध्वनीनाम्
7. x	राशयोः	राशीनाम्
8. x	हे रवी!	हे रवयः
(ख) 1.	साधू	साधवः
2. गुरुम्		गुरुन्
3.	शिशुभ्याम्	शिशुभिः
4. भानवे		भानुभ्यः
5. भानोः	भानुभ्याम्	भानुभ्यः
6.	प्रभवोः	प्रभूणाम्
7.	शिशवोः	शिशुषु
8. हे शिशो!	हे शिशू!	हे शिशवः

3. उचित-विकल्पेन रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत—(उचित विकल्प से रिक्त स्थान की पूर्ति कीजिए—)

(क) 1. वर्षासु	जलवेगेन वहन्ति।	(नद्याः, नद्यः, नदयः)
2. अद्यत्वे	जलम् मलिनम्।	(नदिनाम्, नदीणाम्, नदीनाम्)
3.	बलेन शशकः सिंहम् अमारयत्।	(बुद्धिस्थ, बुद्धिः, बुद्धेः)
4.	अन्धकारः भवति।	(रात्रे, रात्रिम्, रात्रौ)
5. एतस्मिन् पुस्तके	सञ्चयः अस्ति।	(सूक्तिनाम्, सूक्त्यः, सूक्तीनाम्)
6. अहम्	उपहारम् अयच्छम्।	(सख्यय, सख्यै, सख्याय)
7. रेलयानम्	गच्छति।	(तीव्रगतिना, तीव्रगतिम्, तीव्रगत्या)
(ख) 1. वन्दे	।	(मातारम्, मातरम्, मात्रम्)
2. भगिनी	सह गच्छति।	(भ्रातुः, भ्रातरम्, भ्रात्रा)
3. जनाः	अपृच्छन्।	(नेतरम्, नेतारम्, नेतृम्)
4. अद्य मम	जन्मदिनम्।	(भ्राता, भ्रातृणाम्, भ्रातुः)
5. दानवीरः कर्णः महान्	आसीत्।	(दाता, दातृ, दाताः)

उत्तरम्—

(क) 1. नद्यः, 2. नदीनाम्, 3. बुद्धेः, 4. रात्रौ,

5. सूक्तीनाम्, 6. सख्यै, 7. तीव्रगत्या।
 (ख) 1. मातरम्, 2. भ्रात्रा, 3. नेतारम्, 4. भ्रातुः,
 5. दाता।

4. भवत् शब्दस्य उचितेन रूपेण रिक्तस्थानानि पूरयत—('भवत्' शब्द के उचित रूप से रिक्त स्थान को भरिए—)

1. कुत्र गच्छति ?	(भवान्, भवन्तौ, भवन्तः)
2. माम् अनुगृह्णन्तु।	(भवान्, भवन्तम्, भवन्तः)
3. अहम् अभिवादये।	(भवतः, भवन्तम्, भवानम्)
4. सुदीपः सह गन्तुम् सज्जः।	(भवतः, भवानेन, भवता)
5. किम् रोचते ?	(भवन्तम्, भवते, भवान्)
6. आशीर्वचनैः अहम् सफलः।	(भवताम्, भवतानाम्, भवते)
7. मम पूर्णः विश्वासः।	(भवते, भवति, भवतः)

उत्तरम्—

1. भवान्,	2. भवन्तः,	3. भवन्तम्,	4. भवता,
5. भवते,	6. भवताम्,	7. भवति।	
5. 1. सः पुष्पमालाम् अर्पयति। (मुन्ये, मुनाय, मुनये)
 2. नमः। (गुरवे, गुर्वे, गुरुवे)
 3. वाहनानि मार्गे चलन्ति। (तीव्रगतिना, तीव्रगत्या, तीव्रगतया)
 4. लक्ष्मणः स्निह्यति। (भ्रातरी, भ्रातरे, भ्रातरि)
 5. पुष्पाणि विकसन्ति। (लताषु, लतासू, लतासु)

उत्तरम्—

1. मुनये,	2. गुरवे,	3. तीव्रगत्या,	4. भ्रातरि,	5. लतासु